

EYÜP HAZİRELERİNDE
İKİ KADIN HATTAT
HABİBE HATUN VE HABİBE HANIM

Dr. Zübeyde Cihan ÖZSAYINER

*İstanbul Süleymaniye’de doğdu.
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk İslam Sanatı Tarihi Bölümü’nden mezun
oldu. Aynı bölümde yüksek lisans ve doktora yaptı. 1983 yılından beri Vakıflar Genel
Müdürlüğü’ne bağlı Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi Müdürü olarak görev yapmaktadır.
Bir çok milli ve uluslararası kongrelere katılmıştır. Antik Dekor, Art Dekor, İlgi, Antika,
Sanat Tarihi Araştırmaları, Vakıflar Kültür ve Sanat Dergilerinde makaleleri
yayınlanmıştır. “Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi’nde Bulunan Bezemeli Kur’an-ı
Kerimler” isimli kitabı bulunmaktadır. (1999)*

Yüzyıllarca yaratıcılığı ve üretkenliği ile ön plana çıkan kadın, tüm kültürlerde güçlü bir sembol olmuştur. Osmanlı döneminde kadının tüm engelleyici şartlara rağmen, büyük bir varolma savaşı vererek, her sahada kendisini kabul ettirdiği görülmektedir.

Daha önceki çalışmalarımda, Selma, Fatma Mevhibe, Esmâ İbret, Emine Behçet Namıka, Selma mül Vehbi, Nazire, Nasiye, Hatice Huriye isimli kadın hattatların, çeşitli müze ve koleksiyonlardaki eserleri tespit edilerek, yayınlanmıştır.⁽¹⁾

Yayınlanan bazı araştırmalarda, azda olsa, kadın hattatlarımızın mezar taşlarına yer verilmiştir.⁽²⁾

Hazireler tarandıkça, kadın hattat mezar taşı sayısının artacağına inanıyorum.

Eyüp hazirelerinde yaptığım araştırmalarda, Habibe Hatun ve Habibe Hanım isimli, iki kadın hattat mezarı tespit edilmiştir.

Habibe Hatun' un mezarı, Eyüp Camisinin güneyinde bulunan hazire içindedir.⁽³⁾ (Resim. 1, 2)

En üstte, 35X 12 cm. lik bir alan içinde, ortada palmet ve bunun altından sağa ve sola uzanan dalların ucunda ikişer rumi motifleri yer almaktadır. (Resim. 3)

Baş taşında, 22X 10,5 cm.lik bir alan içine yerleştirilen " Huvelhallakulbaki " yazısının sağ ve solunda bulunan koltuklarda, biri aşağı, diğeri yukarı bakan rumi motifleri yer almaktadır. Bunun altında bulunan, 34,5 X 10,5 cm. ebatlarındaki 7 adet dikdörtgen alan içinde süslü hat ile kitabe yer alır. (Çizim. 1)

10 X 17 cm.lik alan içine yerleştirilen " El Fatiha " ibaresinin altında, 18 X 4 cm. lik dikdörtgen alanın içinde Hicri olarak tarih verilmiştir.

Kitabenin okunuşu:

"Huvelhallakul baki
Allah suphaneke ve teala
Merhume ve mağfure
Cennet mekan firdevs
Aşıyan hattate
Habibe Hatun ruhuna
Ve cemii müminiyn müminatehu
Rahmet eyleye bi hümeti
El Fatiha
Sene 1181 " (1767) şeklindedir.

Resim: 1

Resim: 2

Baş taşının oturduğu kısım, 73 cm. uzunluğunda, 52,5 cm yüksekliğinde yarım daire şeklindedir. Bu bölümün etrafında, palmetler ve bunlara dallarla bağlanan rumi motiflerinden oluşan bordür yer almaktadır. (Resim. 4, Çizim. 2)

Mezarın ebatları 76,5 X 158 cm. dir.

Habibe Hanım' ın mezarı, Hubbi Hatun Türbesinin haziresinde bulunmaktadır.⁽⁴⁾ (Resim. 5)

Mezarda bulunan baş ve ayak taşı, 159 cm uzunluğundadır. Silindirik formda olan taşın çapı, 76 cm.dir.

Baş taşının üstünde, 84,5 cm. çapında, 17 cm yüksekliğinde, bir lahana formu yer almaktadır. (Çizim. 3, Resim. 9)

Osmanlı Sanatında lahana formu, plastik olarak çeşmelerde, nişantaşlarında, merdiven babalarında, havuz zeminlerinde, kalemışı olarak saray mimarisinde yer almaktadır.

Sultan II. Murat tarafından kurulan Osmanlı tarihindeki ilk spor takımları, Bamyacılar ve Lahanacılar adını taşımaktadır. Bu iki takım, Osmanlı sarayında titizlikle korunan ve padişahların sürdürdüğü bir gelenek olmuştur.

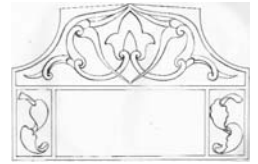
Resim: 5

Eski Gülhane bahçesinde yer alan nişantaşlarının, III. Sultan Selim' e ait olanının üzerinde lahana, II. Mahmud'a ait olanının üzerinde ise bamy motifleri yer almaktadır.

Gülhane bahçesinde bulunan, lahana bezemeli nişantaşı,

Resim: 3

Çizim:1

Resim: 4

Çizim:2

(1) Zübeyde Cihan Özsayınır, " Kadın Hattatlarımız ", *İlgi Dergisi*, İstanbul 1987, S:48, s: 8- 13.

Zübeyde Cihan Özsayınır, " Hatice Huriye Hanım ", *Antik Dekor Dergisi*, Sayı:26, İstanbul 1994, s: 82- 83.

(2) Şinasi Acar, " Vefa Semaya Çekilmiş, Cihan da Namı Gezer (II) Ünlü Hattat Mezarları ", *Art Dekor Dergisi*, İstanbul Ocak 2000, Sayı: 82, sayfa: 115, (Zahide Selma Hanım' ın mezarı hakkında fotoğrafı bilgi vardır.) Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 2*, İstanbul Temmuz 2001, s:740. (Emetullah Hanım'ın mezarı hakkında bilgi vardır.)

(3) Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi I*, İstanbul 1993, s: 331.

(4) Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi I*, İstanbul 1993, s.222.

(5) Gül İrepeoğlu, Osmanlı Sanatında Spor Dünyası ve Spor Beşimlemeleri, P Dergisi, İstanbul 1998, Sayı: 10, s: 35- 36.

Necdet SAKAOĞLU, **Tarihi, Mekanları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, İstanbul 2002 Aralık, s: 50

(6) Nuran Kara Pilehvarian, Nur Urfaloğlu, Lütfi Yazıcıoğlu, **Osmanlı Başkenti İstanbul da Çeşmeler**, İstanbul 2000, s.:30, Foto: 2.

Affan Eğemen, **İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri**, İstanbul 1993, s. 63.

(7) Tarikat başlığının değerlendirilmesindeki yardımları için değerli hocam Prof. Dr. Baha TANMAN 'a teşekkür ederim. Abdülbaki, Melamilik ve Melamiler, İstanbul 1931, s. 49, resim: 6.

(8) Nuran Kara Pilehvarian, **Bezm-i alem Valde Sultan Yapıları**, Basılmamış Doçentlik Çalışması, İstanbul Mart 1996, s. 143.

Verdiği bilgiler ve fotoğraflar için, değerli arkadaşım Doç. Dr. Nuran Kara Pilehvarian' a teşekkür ederim.

Resim: 6

H. 1205/ M. 1790 tarihinde, Sultan III. Selim'in 400 adımdan bir yumurtayı vurması anısına dikilmiştir. Üzerindeki kitabe metni Naşid' e, talik yazılar ise, Mehmet Es'ad Yesari' ye aittir. (Resim. 6)

III. Selim Lahanacılar takımına duyduğu sevgiyi, İlhami mahlası ile yazdığı şiirde de dile getirmiştir:

Kış mevsiminde çıkar ortaya lahana

Gerçi biçimce görünüüşçe Keykavus' un topuzuna benzer

Can verir insana, çünkü taze gül yaprağı, lahana

Dizilmez yüz bin, bir ipliğe bamyaya gibi,

Arslandır o, arabayla gezer sanki lahana

Hiçbir zevk ve mutluluk anlaşıldı, olmazmış onsuz

Olur mu, helva söyleşileri, olmazsa eğer lahana,

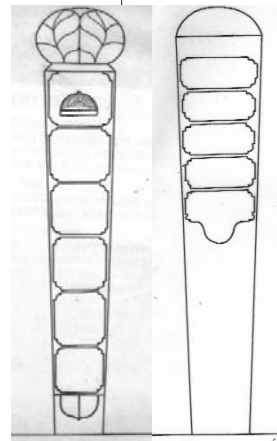
Layıktır, ona İlhami, ne türlü övgüler yazsa

Lahanacım, Lahanacım, Lahanacım, Lahana.

Resim: 9

Çizim: 3

Resim: 8

Resim: 7

Lahana ve Bamyaya da simgeleşen takım bilinci, Topkapı Sarayında, Harem de, bulunan Şehzadegan Dairesindeki ocağın içinde (18. Yüzyıl sonu, 19. Yüzyıl başı) kalemişi tekniğinde, lahana ve bamyaya motifleri olarak, duvar resminde kendini göstermektedir.⁽⁵⁾ (Resim. 7)

Çengelköy de bulunan, H.1270/ M.1854 tarihli Ser kavas Ahmet Ağa Çeşmesinin üzerinde bulunan lahana formu da, aynı geleneği sürdürmektedir.⁽⁶⁾ (Resim. 8)

Lahana formunun altında 33X 14,5 cm. ebadındaki bir alanın ortasında, üzerinde 12 dilimli, kenarı 7,5 cm, yüksekliği 8 cm olan üzerinde düğmesi bulunan destarsız (" dal") olarak, tarikat tacı şerifi yer almaktadır. Bu tac-ı şerifin, (Hüseyin) Bektaşî "fahiri" tarikatına ait olması ihtimali yüksektir. (Resim. 10, Çizim. 4)

Bunun bir benzeri de, Çelebi Şeyh İsmail Ma'şukinin Rumelihisarındaki Kayalar Mezarlığında bulunan H. 935 tarihli mezartaşındaki, Bayrami-Melami tarikat tacında görülmektedir.⁽⁷⁾ (Resim. 11)

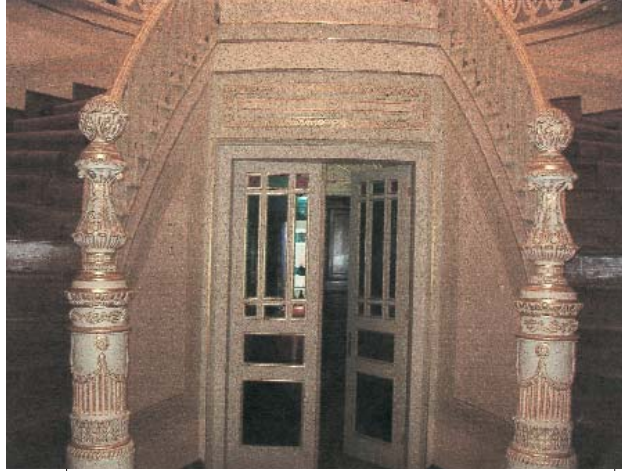
Yıldız Teknik Üniversitesi, Rektörlük binası ahşap olan, ana giriş merdiveninin iki tarafında lahana başlıklı babalar yer almaktadır. II. Abdülhamid döneminde elden geçirilen ve kullanılan binanın aslının, Sultan Abdülmecid'in 1842 de annesi Bezm-i alem Valde Sultan için yaptırdığı Kasr-ı Dilküşa olduğu sanılmaktadır.⁽⁸⁾ (Resim. 12)

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 12 Detay

Yazı 33 X 14,5 cm.lik alanlar içine 5 satır halinde yazılmıştır. Besmele ile başlayan yazının altında, 14,5 X 21 cm. lik bir alan içinde Hicri olarak, sene, ay ve silik olarak hattat ismi yer almaktadır. (Resim. 13)

Baş Taşındaki kitabenin okunuşu:

Bismillahirrahmanirrahim

Küllü men aleyha fan (Rahman Suresi 26: Yeryüzünde bulunan her şey fanidir)

Ve yabkaa vechü rabbike zülcelali vel'ikram (Rahman Suresi 27, Ancak ulu ve cömert olan Rabbinin varlığı bakidir)

*Hatmi nefis eyleyan valideciğimden
Aklına al başına hakka çalış ey ihvan
Sene 1290 (M. 1873)
2 Ramazan, şeklindedir.*

Ayak taşının boyu, 159 cm.dir. Yazı, 12 X 33 cm. ebadındaki alanlar içine 5 satır halinde yerleştirilmiştir. Ayak Taşı üzerindeki kitabenin okunuşu:

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

*Üsküplü mahallesi İmamı
Eseyyid Eşşeyh Hafız
Mustafa Muhyiddin Efendinin validesi
Hafız Hattat Habibe Hanım
Ruhuna rızaallahu el Fatiha
şeklindedir. (Resim. 5)*

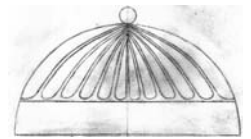
Mezarın lahit kısmı, dıştan 21,5 X 90 cm, içten 57X 24, 2 cm. ebatlarındadır. (Resim. 14)

Ayak ve baş taşlarının köşeleri, pahlanarak, üç kademeli silme ile hareketlendirilmiştir. Köşelerdeki üç kademeli silmelerin yüksekliği 6 cm, uzunlukları ise, birincisi 4 cm. , ikincisi 5 cm, üçüncüsü 7,5 cm dir. (Resim. 15)

1181/ 1767 tarihli mezartaşı olan Habibe Hatun ile, 1290/ 1873 tarihli mezartaşı olan Habibe Hanımı, Eyüp hazirelerinde iki kadın hattat olarak sanat tarihimize kazandırmak benim için çok sevindirici bir olay olmuştur.⁽⁹⁾

Hat sanatına hizmet eden bu iki hanım hattatımızı saygı ve rahmetle anıyorum.

(9) Çalışmama çizimleri ile katkıda bulunan değerli arkadaşım Dr. Yük. Mimar. Restoratör Beyhan ERÇAĞ'a ile, desenleri çizen değerli arkadaşım Ayşe İlhan GÖKŞEN'e (Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, TıpTarihi Ana Bilim Dalı, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER Atölyesi Öğretim Görevlisi) teşekkür ederim.

Çizim: 4